VALTIONEUVOSTON KANSLIA
STATSRÅDETS KANSLI

31.10.2019

19-724

Saamelaisten totuus- ja sovintokomission asettaminen

Valtioneuvosto yhteistyössä saamelaiskäräjien ja kolttien kyläkokouksen kanssa

1. Johdanto

Totuus- ja sovintokomissioinstituutio juontaa juurensa 1970-luvulle. Kansainvälisesti totuuskomissioiksi (truth commission) tai totuus- ja sovintokomissioiksi (truth and reconciliation commission, TRC) kutsutaan prosesseja, joissa tarkastellaan historiassa tapahtuneita kollektiivisia vääryyksiä. Totuuden, eli sen, mitä on tapahtunut, selvittämisellä pyritään muun muassa estämään se, että näitä vääryyksiä ei enää tapahtuisi. Työn painotus on paremmassa tulevaisuudessa. Totuus- ja sovintokomissioita on toteutettu noin 40 maassa. Etelä-Afrikan apartheidia selvittänyt totuus- ja sovintokomissio Truth and Reconciliation (1996–2002) on komissioista kansainvälisesti tunnetuin. Alkuperäiskansoja suoraan koskevista prosesseista tunnetuin on Kanadan The Truth and Reconciliation Commission of Canada (2008–2015).

Ruotsissa saamelaiskäräjät on yhdessä syrjintävaltuutetun kanssa selvittänyt vuodesta 2015 lähtien edellytyksiä totuus- ja sovintoprosessin aloittamiselle. Ruotsin hallitus on saamelaiskäräjien aloitteesta kesällä 2019 päättänyt edetä asiassa ja käynnistänyt neuvottelut saamelaiskäräjien kanssa sovintokomission asettamisesta. Ruotsin saamelaiset ja kirkko ovat aiemmin yhdessä läpikäyneet Vit bok -prosessin Ruotsin kirkon toimista saamelaisia kohtaan. Norjassa suurkäräjät on asettanut kesäkuussa 2018 nelivuotisen ja kaksitoistahenkisen totuus- ja sovintokomission selvittämään saamelaisten alkuperäiskansana ja kveenien kansallisena vähemmistönä kokemaa norjalaistamispolitiikkaa 1800-luvun alusta tähän päivään. Suomen saamelaiskäräjien vaalikauden 2016–2019 toimintaohjelman kirjauksesta ”perustetaan totuuskomissio” johtuen, saamelaiskäräjät on esittänyt totuus- ja sovintoprosessin aloittamista Suomen valtiolle.

2. Totuus- ja sovintoprosessin eteneminen ja valmistelu

Saamelaisten rajat ylittävän, poliittisen yhteistyön 100-vuotisjuhlallisuuksien yhteydessä Trondheimissa järjestetty Saamelaisten parlamentaarikkojen konferenssi käsitteli totuus ja sovinto -aihetta ja antoi asiasta julistuksen 7.2.2017 (17/1156-1). Saamelaiskäräjien hallitus ja pääministeri Sipilä sopivat tapaamisessaan 5.5.2017, että aloitetaan totuus- ja sovintoprosessi niin, että tarkemmista yksityiskohdista sovitaan myöhemmin. Pääministeri Antti Rinteen hallituksen ohjelman mukaan totuus- ja sovintokomission työtä jatketaan.

Totuus- ja sovintoprosessin valmisteluista on vastannut valtion osalta valtioneuvoston kanslia yhteistyössä oikeusministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön kanssa. Valmisteluita on tehty tiiviissä vuorovaikutuksessa saamelaiskäräjien ja kolttien kyläkokouksen kanssa. Totuus- ja sovintoprosessin valmistelemiseksi saamelaiskäräjien kokous on käynyt useita lähetekeskusteluja sekä

kuullut eri tahoja totuus- ja sovintokomission perustamisesta. Myös kolttien kyläkokous on käsitellyt asiaa kyläkokouksissaan.

Riittävän tietopohjan saamiseksi järjestettiin seminaari kansainvälisistä totuus- ja sovintokomissiokokemuksista helmikuussa 2018 sekä laaja kuulemiskierros niin saamelaisten kotiseutualueella kuin sen ulkopuolella touko-kesäkuussa 2018. Kuulemisraportti julkaistiin marraskuussa 2018 (valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 14/2018).

Saamelaiskäräjät ja Suomen hallitus informoivat eduskuntaryhmiä totuus- ja sovintoprosessista 21.11.2018. Tapaamisessa keskusteltiin myös tarvittavasta eduskunnan vaalikauden ylittävästä sitoumuksesta ja tuesta prosessille sekä näkemyksistä, miten prosessia tulisi edistää.

Valtion talousarviossa 2019 on varattu 1,5 milj. euron määräraha saamelaisten totuus- ja sovintoprosessin edistämiseen sekä komission perustamiseen ja työhön. Totuus- ja sovintoprosessiin liittyen on valmisteltu sosiaali- ja terveysministeriön johdolla prosessin edellyttämää psykososiaalista tukea. Totuus- ja sovintoprosessin osana valtioneuvoston kanslia on käynnistänyt neuvottelut alkuperäiskansojen sovitteluosaamisen vahvistamisesta yhteistyössä Oulun yliopiston Giellagas-instituutin kanssa. Määrärahalla on tarkoitus kattaa myös psykososiaaliseen tukeen ja sovitteluosaamiseen liittyviä menoja.

Totuus- ja sovintokomission mandaattia koskevat neuvottelut käynnistettiin valtion, saamelaiskäräjien ja kolttien kyläkokouksen välillä helmikuussa 2019 Sevettijärvellä valtiosihteeri Paula Lehtomäen, saamelaiskäräjien puheenjohtaja Tiina Sanila-Aikion ja kolttien luottamusmies Veikko Feodoroffin johdolla. Neuvotteluissa laaditun mandaattiehdotuksen sisältö viimeisteltiin etäyhteyksin järjestetyissä kokouksissa 17.4.2019 ja 26.4.2019. Näihin kokouksiin osallistuttiin valtion osalta virkamiestasolla.

Mandaatti on päivitetty 31.10.2019 valtion, saamelaiskäräjien ja kolttien kyläkokouksen kanssa valtiosihteeri Raimo Luoman johdolla käydyssä neuvottelussa. Seuraavaksi totuus- ja sovintokomissiolle ehdotettu mandaatti (luku 3) on tarkoitus käsitellä hallituksen neuvottelussa, saamelaiskäräjien kokouksessa ja kolttien kyläkokouksessa. Mikäli näissä hyväksytään mandaatin sisältö, aloitetaan komission jäsenten nimeämisprosessi.

3. Totuus- ja sovintokomissio

3.1 Komission nimi

Saamelaisten totuus- ja sovintokomissio

Komissio on työssään itsenäinen ja riippumaton.

3.2 Toimeksianto

Saamelaiset ovat EU-alueen ainoa alkuperäiskansa. Saamelaisten asema alkuperäiskansana on turvattu perustuslaissa. Perustuslain 17 §:n 3 momentin mukaan saamelaisilla alkuperäiskansana on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan.

Totuus- ja sovintoprosessin tarkoituksena on tunnistaa ja arvioida historiallista ja nykyistä syrjintää, mukaan lukien valtion sulauttamispolitiikkaa, sekä oikeuksien loukkauksia, selvittää miten nämä vaikuttavat saamelaisiin ja heidän yhteisöönsä nykyisessä tilanteessa ja ehdottaa, miten voitaisiin edistää yhteyttä saamelaisten ja Suomen valtion välillä sekä saamelaisten keskuudessa. Totuus- ja sovintoprosessin pyrkimyksenä on lisätä tietoisuutta saamelaisista Suomen alkuperäiskansana. Tarkoituksena on myös, että totuus- ja sovintoprosessin tuloksena Suomen valtio kantaa vastuuta ja yhdessä saamelaiskäräjien, kolttien kyläkokouksen ja muiden saamelaistoimijoiden kanssa vahvistaa saamelaisten oikeuksien toteutumista Suomessa.

3.3 Tavoite

Komission työn tavoitteena on koota saamelaisten kokemukset Suomen valtion ja eri viranomaisten toimista ja siitä, millaisia vaikutuksia ja seurauksia niillä on ollut ja edelleen on saamelaisille alkuperäiskansana ja sen jäsenille yksilöinä, ja tehdä tämä tieto näkyväksi.

Muodostamalla yhteisen käsityksen historiallisesta ja nykyisestä syrjinnästä, mukaan lukien sulauttamispolitiikka, sekä oikeuksien loukkauksista, komissio luo pohjan sovinnon rakentamiselle saamelaisten ja valtion välillä, rakenteelliselle muutokselle sekä luottamukseen perustuvalle vuorovaikutukselle, joka tukee saamelaisten mahdollisuuksia ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan, sisältäen perinteiset elinkeinot – joiden ytimessä on yhteys maahan ja veteen.

Komission on pyrittävä ottamaan työssään huomioon saamelaisten oikeuksien toteutumiseen vaikuttavat keskeiset muutostekijät, kuten ilmastonmuutos.

Komission työn tulee purkaa ja auttaa käsittelemään traumoja, joita saamelaiset niin kansana kuin yksilöinä kantavat ylisukupolvisesti.

Ottaen huomioon, että saamelaiset ovat kansa neljässä maassa, ja että vastaavia totuus- ja sovintoprosesseja on käynnissä tai suunnitteilla Norjassa ja Ruotsissa, komission työssä on syytä huomioida pohjoismainen näkökulma ja rakentaa yhteyksiä muiden Pohjoismaiden prosesseihin.

Komission työn tavoitteena on myös vahvistaa saamelaisuuden ja saamelaiskulttuurin tuntemusta valtaväestön keskuudessa ja siten luoda edellytyksiä väestösuhteiden myönteiselle kehitykselle.

3.4 Tehtävät ja resurssit

Totuus- ja sovintokomission tulee laatia työstään raportti, joka sisältää myös toimenpide-ehdotuksia. Totuus- ja sovintokomission raportti luovutetaan valtioneuvostolle, saamelaiskäräjille ja Kolttien kyläkokoukselle 30.11.2022 mennessä. Mikäli komissio katsoo tarkoituksenmukaiseksi, se voi antaa työstään myös väliraportteja. Valtioneuvosto voi informoida asiasta eduskuntaa.

Komissio voi suunnata toimintaansa ja järjestäytyä parhaaksi katsomallaan tavalla ja perustaa esimerkiksi työryhmiä tai jaostoja täyttääkseen toimeksiantonsa ja sille asetetut tavoitteet.

Komissio valitsee itselleen pääsihteerin ja mahdolliset muut sihteeristön jäsenet.

Valtioneuvoston kanslia osoittaa komission toiminnalle määrärahan.

3.5 Muuta huomioitavaa

Psykososiaalinen tuki on olennainen osa prosessin toteutumista. Henkistä ja psyykkistä tukea saamen kielillä ja kulttuuritaustan edellyttämällä tavalla tulee olla tarjolla.

Eri viranomaisten toivotaan tekevän yhteistyötä komission kanssa ja auttamaan sitä tehtäviensä suorittamisessa komission niin pyytäessä. Komissio voi hankkia tietoa ja tehdä muuta yhteistyötä esim. yliopistojen kanssa.

Sovintoprosessin aineisto arkistoidaan Kansallisarkiston Saamelaisarkistoon.

3.6 Kokoonpano

Totuus- ja sovintokomission jäsenet ovat laajaa luottamusta nauttivia henkilöjä saamelaisten ja suomalaisen yhteiskunnan keskuudessa. Jäsenet ovat riippumattomia eivätkä edusta sitä tahoa, joka on heitä esittänyt tai heidät valinnut. Komissiossa tulee olla jäseniä, joilla on erityisosaamista saamelaisten oloista, kielestä ja kulttuurista. Komission nimittämisessä huomioidaan tasapuolisesti eri saamen kieliryhmät. Komission nimittämisessä pyritään ottamaan huomioon sukupuolten tasapuolinen edustus.

Komission asettaa valtioneuvosto tiiviissä yhteistyössä saamelaiskäräjien ja kolttien kyläkokouksen kanssa. Komissiossa on 5 komissaaria. Komissaareista 2 valitaan valtioneuvoston esityksestä, 2 valitaan saamelaiskäräjien esityksestä ja 1 kolttien kyläkokouksen esityksestä.

Totuus- ja sovintoprosessin tueksi perustetaan parlamentaarinen seurantaryhmä. Eduskunnassa edustettuina olevilta puolueilta pyydetään ryhmään edustajat, samoin kuin saamelaiskäräjiltä ja kolttien kyläkokoukselta sekä evankelisluterilaiselta kirkolta ja ortodoksiselta kirkolta. Seurantaryhmän puheenjohtajana toimii valtioneuvoston kanslian valtiosihteeri.